כיתה ח' | הלכה · חמ"ד | שיעור 5 מתוך 5 | 45 דק'

**משנה ברכות ט, א-ב; שולחן ערוך או"ח רכז, א; רכט, א; רכה, ג; רמב"ם, הלכות ברכות י, יד; קיצור שולחן ערוך נט, א; ס, א-ב; פניני הלכה, ברכות טו, א**

# "שכחו וגבורתו מלא עולם": ברכות הראייה והשמיעה

## 🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתאימו ברכה למראות ולקולות בטבע: ברקים ורעמים, הרים וימים, קשת, אילנות פורחים (משנה ט, ב; שו"ע רכז-רכט; קיצור ס).
- התלמידים יכירו ברכות על בשורות ועל מקומות: הטוב והמטיב, שהחיינו, "שעשה נסים לאבותינו" (משנה ט, א; קיצור נט, א).
- התלמידים יציגו את ההבדל בין הרמב"ם לקיצור בברכה על ברקים, ויסבירו את הרעיון שבברכות הראייה (פניני הלכה טו, א).

## ❓ השאלה הגדולה של היחידה

**מה משתנה כשאני עוצר לברך?**

בכל שיעור הכיתה מוסיפה "כרטיס ברכה" לקיר הכיתה: מצב מהחיים, הברכה המתאימה, ומה היא מלמדת על היחס לעולם.

## 🧪 פתיחה

"תמונה אחת": מקרינים 5 תמונות (סופת ברקים, הר החרמון, קשת בענן, עץ שקדייה פורח, הכותל). כל תלמיד כותב מילה אחת שהוא מרגיש מול כל תמונה (התפעלות, פחד, שמחה, געגוע). שואלים: מה עושים עם הרגש הזה? ההלכה מציעה: לברך.

## 📖 הסבר למורה

פניני הלכה (ברכות טו, א): בנוסף לברכות הקבועות, "לפעמים הננו נפגשים עם מראות מיוחדים, מרגשים ומפעימים", וחכמים תיקנו עליהם ברכות כדי לקשור אותם "לשורשם האמוני". הוא מוסיף כלל: במקרה של ספק "אין מברכים, שספק ברכות להקל".

המשנה (ברכות ט, ב) היא הבסיס: על זיקים, זוועות (רעידות אדמה), ברקים, רעמים ורוחות - "שכחו וגבורתו מלא עולם"; על הרים, גבעות, ימים, נהרות ומדבריות - "עושה מעשה בראשית"; על גשמים ובשורות טובות - "הטוב והמטיב"; על שמועות רעות - "דין האמת". במשנה ט, א: מקום שנעשו בו ניסים

לישראל - "שעשה נסים לאבותינו במקום הזה". השולחן ערוך (רכט, א) על הקשת: "זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו", "ואסור להסתכל בו ביותר". הקיצור (ס, א) מביא את ברכת האילנות "שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם", פעם אחת בשנה; ובנט, א: על בשורה טובה רק לו - שהחיינו, ולו ולאחרים - הטוב והמטיב.

**מחלוקת:** על ברק ורעם - המשנה מצרפת את שניהם ל"שכחו וגבורתו", והשולחן ערוך (רכז, א) כותב שאפשר לברך על כל אחד מהם "עושה מעשה בראשית", "ואם ירצה" - "שכחו וגבורתו". הרמב"ם (ברכות י, יד) כותב "שכחו וגבורתו", "ואם רצה מברך עושה בראשית". הקיצור (ס, ב) מחלק: על הברק "עושה מעשה בראשית", ועל הרעם "שכחו וגבורתו מלא עולם". נוהגים כיום רבים כחלוקת הקיצור; כל אחד ינהג כמנהג קהילתו. גם בשהחיינו על פרי חדש (שו"ע רכה, ג): מעיקר הדין בראייה, "ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה".

**זרמים:** נכתב בעיקר לממלכתי-דתי (חמ"ד): לימוד הלכה מתוך המקורות, עם החיוב ההלכתי והמנהגים. בממלכתי אפשר להשתמש בשיעור כתוכן של תרבות יהודית וערכים (הכרת הטוב, כוונה, יחס לזולת ולעולם), ולהציג את ההלכה כ"מה כתוב במקור" ולא כחובה מעשית.

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (שולחן ערוך, משנה ברורה, קיצור שולחן ערוך, רמב"ם, פניני הלכה). כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

## 📜 המקורות (מתוך ספריא)

**פניני הלכה, ברכות, פרק טו, סעיף א**

לפעמים הננו נפגשים עם מראות מיוחדים, מרגשים ומפעימים, וכדי לבטא את התוכן הערכי שלהם, תקנו חכמים לומר ברכה על ראייתם, ולקשור אותם בכך לשורשם האמוני

**משנה, ברכות, פרק ט, משניות א-ב (חלקים)**

הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה ... עַל הַזִּיקִין, וְעַל הַזְּוָעוֹת, וְעַל הַבְּרָקִים, וְעַל הָרְעָמִים, וְעַל הָרוּחוֹת, אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם. עַל הֶהָרִים, וְעַל הַגְּבָעוֹת, וְעַל הַיַּמִּים, וְעַל הַנְּהָרוֹת, וְעַל הַמִּדְבָּרוֹת, אוֹמֵר בָּרוּךְ עוֹשֵׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל אוֹמֵר בָּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל, בִּזְמַן שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ לִפְרָקִים. עַל הַגְּשָׁמִים וְעַל הַבְּשׂוֹרוֹת הַטּוֹבוֹת אוֹמֵר בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, וְעַל שְׁמוּעוֹת רָעוֹת אוֹמֵר בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת

**שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רכט, סעיף א; סימן רכה, סעיף ג (תחילתו)**

הרואה הקשת אומר ברוך אתה ה' אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו ואסור להסתכל בו ביותר ... הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו אפילו רואהו ביד חבירו או על האילן ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה

**ברק ורעם: שולחן ערוך רכז, א (חלק); רמב"ם, ברכות י, יד (סוף); קיצור שולחן ערוך ס, ב (חלק)**

> ועל הברקים ועל הרעמים ועל רוחות שנשבו בזעף על כל אחד מאלו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ואם ירצה יאמר בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם ... עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְבָרֵךְ בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם. וְאִם רָצָה מְבָרֵךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית ... וְעַל הָרַעַם, אִם שָׁמְעוּ לְאַחַר שֶׁעָבַר הַבָּרָק מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם

**קיצור שולחן ערוך, סימן ס, סעיף א (חלק); סימן נט, סעיף א (חלק)**

> הָרוֹאֶה אִילָנֵי מַאֲכָל שֶׁמּוֹצִיאִין פֶּרַח, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא חִסֵּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם וּבָרָא בּוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבִים לֵהָנוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם ... אִם הִיא טוֹבָה רַק לוֹ לְבַדּוֹ, מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ. וְאִם הִיא טוֹבָה לוֹ וְגַם לַאֲחֵרִים, מְבָרֵךְ בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹקֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. כְּלוֹמַר, טוֹב לוֹ וְגַם מֵטִיב לַחֲבֵרוֹ

"..." מסמן דילוג בתוך המקור. נוסח המקורות כפי שהוא בספריא.

## ⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר או פירוש, ובו כתוב של מי הוא. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

| 📜 כתוב במקור | 🔍 הסבר (ושל מי הוא) |
|---|---|
| "ולקשור אותם בכך לשורשם האמוני" | הברכה הופכת התפעלות מהטבע להכרה בבורא (פניני הלכה). |
| "שכחו וגבורתו מלא עולם" / "עושה מעשה בראשית" | כוח (ברק, רעם, רוח) מול יופי ויציבות (הרים, ימים) - שתי ברכות לשני סוגי מראות (משנה ט, ב). |
| "זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו" | הקשת מזכירה את הברית עם נח (בראשית ט): ה' שומר על העולם. |
| "טוב לו וגם מטיב לחברו" | הטוב והמטיב: בשורה טובה גם לי וגם לאחרים; שהחיינו - טובה רק לי (קיצור נט, א). |

## 👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

**חומרים:** דף העבודה, 5 תמונות לפתיחה, כרטיסיות "מסע בארץ"

1. פתיחה: "תמונה אחת" (5 דקות)
2. לימוד בחברותא: משנה ט, א-ב ופניני הלכה טו, א - מיפוי הברכות לפי סוגי מראות (12 דקות)
3. "מסע בארץ" בקבוצות: מסלול טיול עם עצירות (ים המלח, סערה בגליל, שקדייה פורחת, הכותל, קשת) - בוחרים ברכה לכל עצירה (12 דקות)
4. השוואת הדעות בברק ורעם (שו"ע, רמב"ם, קיצור) (8 דקות)

5. סיכום היחידה, כרטיס ברכה אחרון לקיר וכרטיס יציאה (8 דקות)

### 🤝 לימוד בחברותא

בזוגות, עם דף המקורות. אחד קורא בקול, השני מסביר במילים שלו, ומתחלפים בכל מקור.

1. קראו את משנה ט, ב: מיינו את המראות לשתי קבוצות. מה משותף לכל קבוצה?
2. קראו את פניני הלכה: מה תפקיד ברכות הראייה?
3. למה, לדעתכם, על "שמועות רעות" מברכים "דין האמת"?

### 💬 שאלות לדיון

**הבנה (מה כתוב?)**

1. מה מברכים על הים? על ברק? על קשת?
2. מתי מברכים שהחיינו ומתי הטוב והמטיב, לפי הקיצור?

**פרשנות (מה זה אומר?)**

1. מה ההבדל בין "שכחו וגבורתו" לבין "עושה מעשה בראשית"? למה ברק יכול להתאים לשתיהן?
2. למה אסור להסתכל בקשת "ביותר"? (אפשר לשאול: מה זה אומר על היחס לדבר נשגב?)

**הערכה (מה דעתי?)**

1. האם הייתם רוצים לברך כשאתם רואים נוף מרהיב? מה זה היה משנה בחוויה?

### 🏁 סיכום השיעור

ברכות הראייה הן "עצירה" מול העולם: יופי, כוח, ניסים ובשורות מקבלים מילים של הכרה. סוגרים את היחידה: חוזרים לשאלה "מה משתנה כשאני עוצר לברך?" ולקיר כרטיסי הברכה.

### 🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. כתבו ברכה למראה אחד שראיתם השבוע (או שהייתם רוצים לראות).
2. מה ההבדל בין הקיצור לרמב"ם בברכה על ברק?

### 💡 הערות למורה

ברכות הראייה מתאימות מאוד לטיול שנתי: אפשר לתת לתלמידים "כרטיס ברכות לטיול". בממלכתי: השיעור מתאים כשיעור על התפעלות והכרת הטוב מול הטבע ומקומות היסטוריים, עם המשנה כטקסט

תרבותי. על ברכות עם שם ה' בכיתה: לימוד הנוסח נעשה בדרך כלל עם שינוי (למשל "אתה ה'" במקום השם המלא) לפי מנהג בית הספר. למתקשים: דף עם תמיכה.

**📝 בדף העבודה**

התאמת ברכות למראות ולקולות, שהחיינו / הטוב והמטיב, טבלת הדעות בברק ורעם, "מסע בארץ", ושאלה מסכמת (20 נקודות). מחוון מלא בעמוד השני. יש גם גרסה עם תמיכה.

## מקורות

- פניני הלכה, ברכות, פרק טו, סעיף א (ספריא)
- משנה, ברכות, פרק ט, משניות א-ב (חלקים) (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים, סימן רכט, סעיף א; סימן רכה, סעיף ג (תחילתו) (ספריא)
- ברק ורעם: שולחן ערוך רכז, א (חלק); רמב"ם, ברכות י, יד (סוף); קיצור שולחן ערוך ס, ב (חלק) (ספריא)
- קיצור שולחן ערוך, סימן ס, סעיף א (חלק); סימן נט, סעיף א (חלק) (ספריא)

# מחוון: ברכות הראייה והשמיעה

1. עושה מעשה בראשית; זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו; שכחו וגבורתו מלא עולם; ברכת האילנות ("שלא חסר בעולמו כלום..."); שעשה נסים לאבותינו במקום הזה; דין האמת.
2. רק לו - שהחיינו; לו ולאחרים - הטוב והמטיב ("טוב לו וגם מטיב לחברו"). דוגמאות פתוחות (למשל: קיבלתי פרס / אחי נולד בן למשפחה).
3. משנה: שכחו וגבורתו מלא עולם. רמב"ם: שכחו וגבורתו, ואם רצה - עושה בראשית. קיצור: עושה מעשה בראשית (ועל הרעם - שכחו וגבורתו).
4. לא מברכים, "שספק ברכות להקל" (שלא לברך ברכה לבטלה); הרוצה להדר אומר בלי שם ומלכות.
5. מעיקר הדין אפשר בראייה, "ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה".
6. א. (9) 3 עצירות × 3 נק': ברכה נכונה ומקור (למשל ים המלח - עושה מעשה בראשית, משנה ט, ב; סופה/רעם - שכחו וגבורתו; מקום ניסים - שעשה נסים לאבותינו, משנה ט, א). ב. (5) "עושה מעשה בראשית" - על יופי ויציבות הבריאה (הרים, ימים); "שכחו וגבורתו" - על כוח ועוצמה (ברקים, רעמים, רוחות). ג. (6) ההתרגשות מהמראה הופכת להכרה בבורא; דוגמה מנומקת.